

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instiituti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabilova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmni barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablaqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlilikka ta'siri.....	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxonada iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalarini kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari.....	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxonada iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...269	
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiqlik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодиқова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna, PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна, PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат" 487	
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i. f. d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otobek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalarini faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxonaga investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot" ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i. f. n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapporovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish.....	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

MAMLAKAT IQTISODIYOTINI ISLOM MOLIYA INSTRUMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Xalikov Ulug'bek Rustamovich

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Biznes boshqaruv"
fakulteti dekani

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizga islom moliya instrumentlarini joriy qilish va ulardan foydalanish yo'llari, shuningdek, uning afzalliklari tahlili va rivojlantirish istiqbollarini takomillashtirish jihatlari ko'rib chiqildi. Shuningdek, maqolada islom moliya instrumentlaridan foydalanish yo'llarini mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida foydalanishni istiqbollaridagi mavjud muammolari hamda ularni bartaraf etish bo'yicha mualliflarning yondashuvlari va amaliy takliflari keltirilgan.

Kalit so'zlar: mamlakat iqtisodiyoti, islom moliyasi, tijorat banklari, mushoraka, sukuk, mudoraba, murobaxa, moliyalashtirish, islom banklari, islom darchalari.

Abstract: This article examined the ways of introducing and using Islamic financial instruments in our country, as well as an analysis of their advantages and aspects of improving development prospects. The article also presents the existing problems in the prospects for the use of Islamic financial instruments in the activities of commercial banks in our country, as well as the author's approaches and practical proposals for their elimination.

Key words: national economy, Islamic finance, commercial banks, musharakah, sukuk, mudaraba, murabaha, financing, Islamic banks, Islamic branches.

Аннотация: В данной статье были рассмотрены пути внедрения и использования исламских финансовых инструментов в нашей стране, а также анализ их преимуществ и аспекты улучшения перспектив развития. Также в статье представлены существующие проблемы в перспективах использования исламских финансовых инструментов в деятельности коммерческих банков нашей страны, а также авторские подходы и практические предложения по их устранению.

Ключевые слова: экономика страны, исламские финансы, коммерческие банки, мушарака, сукук, мудараба, мурбаха, финансирование, исламские банки, исламские филиалы.

KIRISH

O'tgan asrning ikkinchi yarmidan aholisining asosiy qismi musulmonlar istiqomat qiladigan mamlakatlar mustaqillikka erishgach (BAA 1971-yil, Jazoir 1962-yil, Kuvayt 1961-yil, Malayziya 1957-yil, Sudan 1956-yil, Pokiston 1947-yil), neft va gaz resurslarining keng ko'lamda qazib olinish boshladi va bu mahsulot eksporti hajmi osha boshladi. O'z navbatida, jahon bozorida neft narxining tobora oshib borishi ushbu mamlakatlarda yirik jamg'armalar shakllanishiga zamin yaratdi. Ammo ushbu jamg'armalardan mavjud an'anaviy moliya bozori mexanizmlari orqali foydalanishda aholisining aksariyati musulmonlar bo'lgan jamiyat talabiga mos kelmasligi singari muammoli masalalar namoyon bo'ldi. Bu esa, islom tamoyillariga asoslangan moliya tizimini shakllantirish talabini yuzaga keltirdi.

Iqtisodiy zamonaviy bosqichida dunyo mamlakatlarida jadal rivojlanib borayotgan va jahon moliyaviy makonini ishonchli zabt etayotgan Islom moliya tizimiga bo'lgan qiziqish tobora rivojlanib bormoqda. Yangi islomiy banklar, sug'urta tashkilotlari, investitsiya jamg'armalari tashkil qilinib, hatto ushbu tizim musulmon bo'lmagan mamlakatlarda ham keng rivojlanayotgani muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlis palatalariga yo'llagan Murojaatnomasida "Mamlakatimizda Islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqt-soati yetib keldi. Bu borada Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari jalb etiladi"¹, deb ta'kidlab o'tdilar.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. 2020-yil 29-dekabr.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI

Islomiy moliyalashtirishning ananaviy moliyalashtirishdan asosiy farqi shundan iboratki, islomiy moliya foyda va zararni bo'lishish hamda real aktivlarga asoslangan moliyalashtirishni o'zida namoyon qiladi. Boshqacha qilib aytganda, islomiy moliyalashtirish sherikchilikka, hamkorlikka asoslangan. Bunda islomiy banklar mijoz talabi bo'yicha obyektни qurib berishi, asbob-uskunalar, tovar, homashyolar sotib olib berishi yoki ularni ijaraga berishi mumkin.

Islom moliya va uning faoliyati bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar qilingan, kitoblar yozilgan va ta'riflar berilgan. Xususan, so'nggi yillarda islom moliyasi nazariy va amaliy masalalari xorijlik iqtisodchi olimlar tomonidan islom iqtisodiyoti keng o'rganilayotgan dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Islom moliyasi deganda shariat tamoyillari asosida amalga oshiriladigan moliyaviy xizmat yoki mahsulot tushuniladi (Gait va Uortington, 2008). Levis va Algaoud (2001) ga ko'ra, islom moliyasining o'ziga xosligini yoki asosini tashkil etuvchi beshta diniy xususiyat mavjud, ya'ni riba (foiz), harom (taqiqlangan) yoki halol (ruxsat etilgan), g'arar (noaniqlik) yoki maysir (qimor), zakot va shariat (islom) kengashi. Islomda moliyalashtirish tushunchasi an'anaviy yoki "G'arb moliyasi"dan farq qiladi. Islomiy moliya tizimini an'anaviy tizimdan farqlash quyidagilarni o'z ichiga oladi (Miraxor va Iqbol, 2011): Birinchidan, islom moliya tizimi tenglik, adolatli jamiyat va iqtisodiy tartib uchun intiladi. Islomiy moliya tizimida foizning (riba) taqiqlanishi, ekspluatatsiyadan qochish, narxlarni manipulyatsiya qilish orqali foyda olishdan qochish va kambag'allarni (ya'ni qarz oluvchi) himoya qilish uchun mo'ljallangan. Ikkinchidan, islom moliya tizimi hamkorlik va birodarlik tamoyiliga urg'u beradi.

Xususan, rus olimi Xasbulatov (2014) Islom moliyasini mamlakat iqtisodiyoti va moliya tizimini rivojlantirishning ajralmas yo'nalishi sifatida o'rgangan. Juravlev (2017) asosan Islom banklari faoliyatining o'ziga xosligi va ularning risklarini tadqiq etgan.

Maxmud va El-Xalifa Muxammadlarning (2010) islom banklari tarixini o'rganishga bag'ishlangan asarida islom banklarining to'liq shariatlar me'yoriga asoslanishi, lekin islom tamoyillariga asoslanmagan biznes muhitida uning qo'llanilishi mumkinligi e'tirof etilgan. Rossiyalik olimlar Bekkin (2008) va Kochmolalarning (2007) tadqiqotlariga ko'ra, islom moliya institutlari to'lig'icha islom qoidalari joriy etilmagan, masalan, Malayziya va Turkiya mamlakatlarida muvaffaqiyatli operatsiyalarni amalga oshirmoqda.

El-Gamal Maxmud fikricha (2006), islom bankchiligi asoslari ko'plab olimlar tomonidan o'rganilmoqda. Ularning ta'kidlashicha, ananaviy yoki g'arb bank operatsiyalaridan islom bank ishining asosiy farqli jihati ssuda foizini undirishni ta'qiqlash hisoblanadi. Bunday nazariy asosni yaratish Islom bankchiligini o'rganish doirasini bugungi kunda dolzarb vazifa hisoblangan biznesdagi yirik va asosiy muammolari hal etishga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Lekin O'zbekistonda Islom banklari faoliyati me'yorlari va huquqlari, shuningdek, ularni tartibga soluvchi instrumentlari chuqur o'rganilmagan. Amalga oshirilgan ushbu ilmiy ishlarda islom moliyasining nazariy asoslari va tijorat banklarida islom moliya tizimlaridan foydalanish to'liq yoritib berilmagan. Umuman olganda mamlakatimizda tijorat banklari tomonidan maxsus investitsiya loyihalarini islomiy moliyalashtirish tizimini keng joriy qilish maqsadi bilan bog'liq tadqiqotlarni amalga oshirish hozirgi davrda dolzarb masalalardan hisoblanadi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, gruhash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil natijalarini tizimlashtirish asosida ilmiy asoslangan xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishda induksiya va deduksiya uslublaridan foydalanildi. Maqolada qiyosiy taqqoslash usulida jahon amaliyotida va taraqqiy etgan tijorat banklarida islom moliya instrumentlaridan foydalanish usullarining tashkiliy-huquqiy asoslarini mamlakatimizdagi mavjud asoslar bilan taqqoslab tegishli xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahonda islom tamoyillariga mos keluvchi ilk moliyaviy muassasa Mit G'amr jamg'arma banki 1963-yilda tashkil etilgan. Ushbu jamg'arma islom moliyasining muqobil moliya tizimi sifatida ishlay olishini ko'rsatdi. Tizimi keyingi o'n yillikdan rivojlanishning muhim bosqichiga o'tdi. 1975-yilda Islom taraqqiyot bankining ta'sis etilishi islom moliyasining global bosqichga o'tganligini anglatdi. Shundan so'ng islomiy moliyaviy muassasalar soni ortib, ularning geografik qamrovi kengayib bordi. Shuningdek, moliya ekotizimining har bir tarmog'i uchun muqobil moliyalashtirish mexanizmlari ishlab chiqildi.

Bugungi kunda islom moliyasida asosiy vositalar quyidagilarni o'z ichiga oladi: xarajatlarni moliyalashtirish; foydani taqsimlash; lizing; hamkorlik; forward sotuvi.

Murobaha – bu marja bilan savdo. Aktivni sotib olish foyda olish uchun moliyalashtiriladi, bunda aktiv mijoz nomidan sotib olinadi va oldindan belgilangan narxda sotiladi. To'lov bir martalik yoki bo'lib-bo'lib to'lanishi mumkin va to'liq to'lov amalga oshirilgunga qadar bankka egalik huquqi saqlanib qoladi.

Ijara – bunda bank aktivni mijozning nomidan xarid qiladi va undan qat'iy belgilangan ijara to'lovi uchun foydalanishga imkon beradi. Aktivga egalik huquqi moliyachida qolaveradi, lekin u yakuniy hisobda egasiga aylanadigan mijozga asta-sekinlik bilan o'tishi mumkin.

Mudoraba – ishonch asosida moliyalashtirish shartnomasi. Tomonlardan biri kapital kiritadi, ikkinchisi esa harakatlari yoki tajribasini. Foyda oldindan kelishib olingan nisbatda taqsimlanadi.

Mushoraka – ulush asosida ishtirok etish shartnomasi. Turli tomonlar kapital kiritadi, foyda esa oldindan belgilangan nisbatda taqsimlanadi.

Suquq – mulkka egalik huquqi haqida guvohnoma. Suquq bu – moddiy aktivlar yoki xizmatlarga egalikda bo'linmaydigan ulushlarni ifodalaydigan teng qiymatli sertifikatlar. Sertifikatlar daromadliligi to'g'ridan-to'g'ri bazaviy aktivlar daromadliligi bilan bog'liq.

Islom moliyasi bo'yicha tajriba va kuzatishlarimizga asoslanib shuni aytishimiz mumkinki, u ikki omil asosida rivojlanishi mumkin.

Birinchisi, qachonki hukumat Islom moliyasini o'zi targ'ib qilsa va odamlarni shunga undasa, qonunchilik, tartib va nizomlarni ishlab chiqsa, markaziy bank tomonidan zarur infratuzilma yaratilsa, Islom moliyasi rivojlanadi. Ikkinchidan, bu bozor talabidan kelib chiqadi. Unda odamlar shunday xizmat va mahsulotlarga talabgor bo'ladilar.

Islom moliyasi – qishloq xo'jaligi va sanoati yaxshi bo'lgan mamlakatlar uchun ajoyib vositadir. Chunki islom moliyasi real iqtisodiyot rivojlanishi va uning moliya sektori bilan muvozanatda bo'lishi uchun qulay muhit yaratib beradi. An'anaviy iqtisodiyotda foizlar keltirib chiqargan bo'sh pufaklarning yorilishi oqibatlarini bartaraf etish uchun doimiy ravishda inqirozlar siklini boshdan kechirishga majbur bo'ladi. Islom banklari an'anaviy banklar bilan raqobat qila oladigan yangi mahsulot turlarini joriy qilishda, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda ilg'or bo'lishlari darkor.

Ma'lumki, O'zbekiston Islom taraqqiyot banki va Xususiy tarmoqni rivojlantirish islom korporatsiyasiga a'zo sanaladi, hozirgi kunda respublikamiz tijorat banklarining asosiy maqsadi tashkilotga a'zo mamlakatlarda xususiy tarmoqni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Shuningdek, islom moliyasi mexanizmlari va moliya mahsulotlari orqali faoliyat yuritishi tufayli, davlatlarda Islom moliyasini rivojlantirish ham maqsadlardan biridir. Xususan, kichik va o'rta biznes uchun imkoniyatlar yaratish va Islom taraqqiyot banki bilan Xususiy tarmoqni rivojlantirish islom korporatsiyasi taklif qilayotgan xizmatlardan foydalana olishlari uchun Islom moliyasi infratuzilmasini yaratish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Islom banki tushunchasi yangi bo'lishi mumkin, chunki Islom moliyasi g'oyalarini Islom bankiga tatbiq qilish uchun bir qator ishlarni amalga oshirish talab qilinadi. Har bir mamlakatning o'z bank qonunlari, nizomlari, huquqiy tizimi mavjud. Mana shu huquqiy me'yorlarni inobatga olgan holda islom moliyasiga tatbiq etish uchun qonunchilikka qanday o'zgarishlarni kiritish kerakligini ishlab chiqish lozim.

Bugungi kunga kelib, mamlakatimiz tijorat banklari tomonidan islom banklari bilan hamkorlikda bir qator amaliy ishlar olib borilmoqda. ITB guruhiga kiruvchi ikki tashkilot – Xususiy tarmoqni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasi mamlakatimiz bilan 2006-yildan beri hamkorlik qilib keladi.

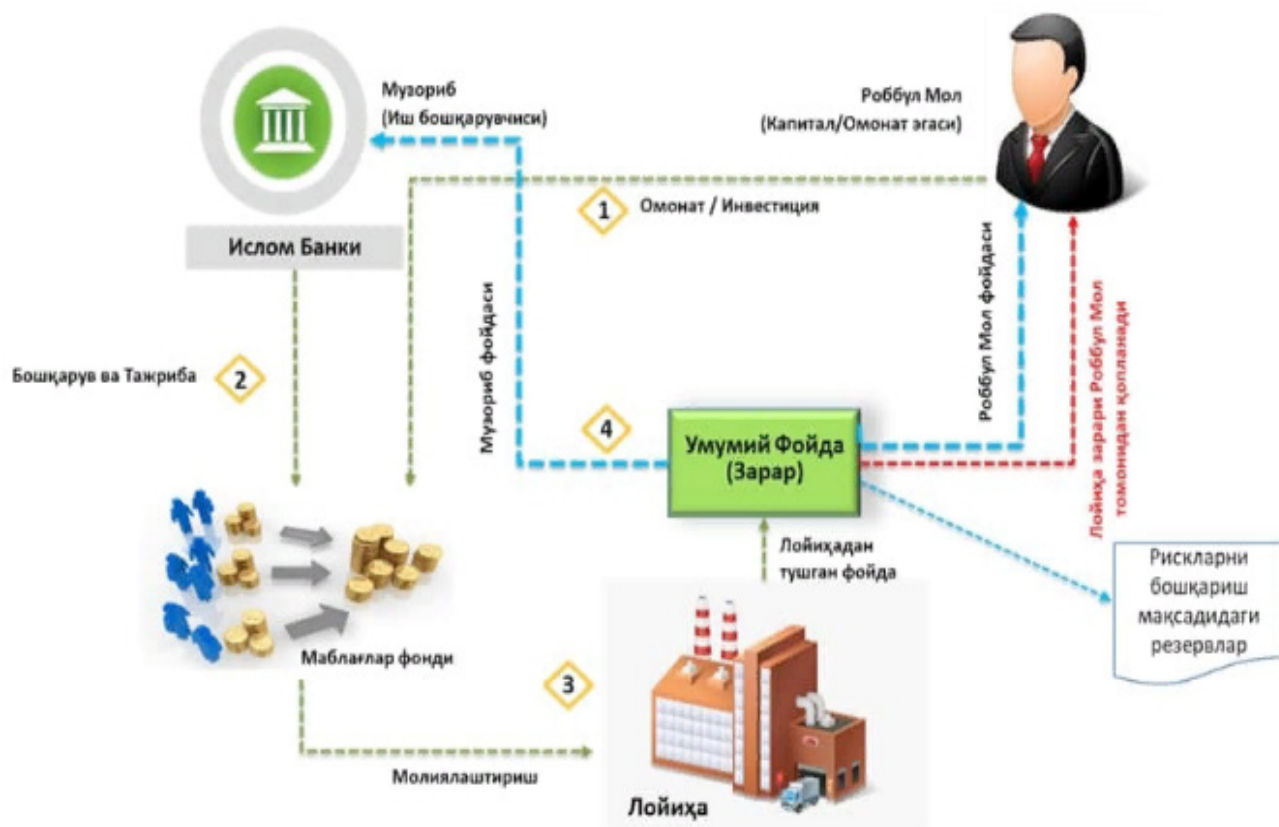
1-rasm: Xususiy tarmoqni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasining O'zbekistondagi faoliyati²

2 <https://azon.uz/content/views/azontv-va-islom-taraqqiyot-bankining-tas> Xususiy tarmoqni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasining statistik ma'lumotlari

“Islom taraqqiyot banki” guruhi tarkibiga kiruvchi “Xususiy tarmoqni rivojlantirish Islom korporatsiyasi” (ICD) O‘zbekistonning bir necha tijorat banklarida islom moliya mahsulotlari va xizmatlari taqdim etuvchi darchalarni (“islom darchalari”) ochish yuzasidan keng ko‘lamli ishlar olib bormoqda. Xususan, Asia Alliance Bank 2013 yildan buyon Islom taraqqiyot banki (ITB) guruhi tashkilotlari bilan samarali hamkorlik qilib kelmoqda. Bugungi kungacha umumiy qiymati 30 million AQSh dollariga teng moliya mablag‘lari jalb qilish bo‘yicha to‘rtta kelishuv imzolangan. Bunga qo‘shimcha ravishda joriy yilda Asia Alliance Bank uchun 20 million AQSh dollari miqdorida qo‘shimcha moliya mablag‘lari ajratish bo‘yicha kelishuvga erishildi. Shuningdek, Xususiy tarmoqni rivojlantirish bo‘yicha Islom korporatsiyasi (ICD) vakillari, bank doirasida tashkil etilishi rejalashtirilgan “Islom darchasi” loyihasini moliyalashtirish va ishga tushirishda bankni qo‘llab-quvvatlashga tayyor ekanliklarini bildirganlar. 2018-yilda Asia Alliance Bank O‘zbekistonda birinchilardan bo‘lib savdoni moliyalashtirish uchun Savdoni moliyalashtirish xalqaro islom korporatsiyasi (ITFC) tomonidan ajratilgan 9 million AQSh dollariga teng mablag‘larni muvaffaqiyatli o‘zlashtirgan. Shu munosabat bilan, tomonlar Bank uchun yana moliya mablag‘lari ajratish va ikki tomonlama hamkorlikni yanada kuchaytirish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda.

Islom darchalari ham jismoniy va yuridik shaxslardan, hamda turli sarmoyadorlardan (jumladan xorijiy) moliyaviy mablag‘lar jalb qilish orqali faoliyat yuritadi. Bu mablag‘lar an’anaviy bankchilikda bo‘lgani kabi talab qilib olinguncha yoki muddatli omonat (depozit) shaklida jalb qilinishi mumkin. Quyidagi chizmada aynan muddatli omonatlarning ishlash mexanizmi islom bankchiligida, jumladan islom darchalarida qanday tashkil qilinishini ko‘rishimiz mumkin:

1-chizma: Islom bankchiligida islom darchalarining faoliyati³

Islom banklari muddatli jalb qilingan mablag‘larni asosan yuqoridagi rasmda tasvirlangan mexanizm asosida moliyalashtirishga yo‘naltiradi va loyihadan olingan foydani muddatli depozit egalari yoki sarmoyadorlar o‘rtasida ularning ulushiga mos ravishda mutanosib taqsimlaydi. Bu mexanizm murakkab bank dasturiy ta‘minoti yordamida amalga oshirilib, ushbu dasturiy ta‘minot depozit egalari mablag‘larini to‘g‘ri, oqilona, islom moliyasi tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi loyihaga ishlatilishi va olingan daromadlarni aniqlik bilan omonat egalari yoki sarmoyadorlar o‘rtasida ularning ulushiga mos ravishda taqsimlanishini ta‘minlaydi.

Shuni ta‘kidlab o‘tish ham lozimki, hozirgi kunda an’anaviy xalqaro moliya tashkilotlari ham islom bank tizimini mamlakatlar iqtisodiyotida muhim ahamiyat kasb etishi mumkinligini tan olmoqda va ushbu tizimni tatbiq etishni boshladi.

3 <https://2021/02/02/islom-darchalari-ananaviy-banking-uchun-yangi-imkoniyat>

Mamlakatimiz tijorat banklarida faoliyatini boshlagan islom darchalari bank tizimining rivojlanishi, moliyaviy xizmatlar sifatining oshishi, xususiy tarmoq vakillari salohiyatining o'sishi, aholi turmush darajasining yaxshilanishi hamda mamlakat iqtisodiyoti rivojiga hissa qo'shishi nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, "Islom darchasi an'anaviy bank qoshidagi alohida / maxsus bo'lim bo'lib, Shariat tamoyillari asosida ishlab chiqilgan mahsulotlar va xizmatlarni taklif etadi." Islom darchasi o'zining xizmatlarini an'anaviy bankning barcha filiallari va maxsus filiallar orqali taklif qilishi mumkin.

Xususan, tijorat banklari foizga depozit jalb qilib mijozlarga islom tamoyili asosida kredit bersa, bank mijozlari ushbu kreditdan foydalanmasligi mumkin. Chunki depozit jalb qilish islom tamoyiliga javob bermaydi. Bu borada mamlakatimizda, eng avvalo, islom moliyasi bo'yicha jamiyatimizda moliyaviy savodxonlikni oshirish borasida ma'lum ishlarni amalga oshirishimiz zarur.

Xususan, iqtisodiyotni transformatsiyalash jarayonida mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun ham islom bankchiligi va moliyasi tamoyillari asosida tadbir etiladigan bank-moliya xizmatlarini va mahsulotlari tuzilmasi yaratish dolzarb ahamiyat kasb etayotganini hisobga olgan holda, quyidagi takliflar shakllantirildi:

1. Rahbarlar va hodimlarning mas'uliyati. Bunday tijorat faoliyatini olib boruvchi moliyaviy muassasa rahbarlari ushbu konsepsiyaga to'liq ishonishi va unga to'liq sodiq va fidoyi bo'lishi kerak. Fatvolar va shartnomalar qanchalik qat'iy bo'lmasin, Shariat tamoyillariga rioya qilishga yetarlicha samimiy va sodiq odam bo'lmasa, Islomiy darcha faoliyatini to'g'ri yo'lga qo'yilishini ta'minlash. Islom darchasi bo'yicha mas'ul xodimlar an'anaviy bankchilik bilan shug'ullanuvchi xodimlardan ajralib turishi va ularni tanlab olishda esa, ularning islom bitimlari yuzasidan tushuncha va mas'uliyatini hisobga olish kerak bo'ladi.
2. Resurslarni/mablag'larni to'liq ajratilganligi. Islom darchasining hisobvaraqlari an'anaviy bankning faoliyatidan alohida va ajratilgan holda yuritilishi kerak. Islomiy darcha tomonidan taqdim qilinayotgan barcha xizmatlar an'anaviy bankchilik xizmatlaridan alohida va mustaqil bo'lishi kerak. Yuqoridagi talablarning bajarilishini esa tegishli dasturiy ta'minot orqali ta'minlash mumkin.
3. Islom moliya muassasalari uchun buxgalteriya hisobi va audit tashkiloti (AAOIFI) barcha islom moliya institutlar rioya qilishi va amalga oshirishi kerak bo'lgan bir qator buxgalteriya hisobi va audit standartlarini joriy qilgan. Chalkashliklar, tushunmovchiliklar va noaniqliklarga yo'l qo'ymaslik, aniq va sog'lom ish faoliyatini ta'minlash uchun moliya muassasalari ushbu standartlarga rioya qilishlari kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>. 2020 yil 29 dekabr.
2. Gait, A. and Worthington, A. (2008). An empirical survey of individual customer, business firms and financial institution attitudes towards Islamic methods of finance, *International Journal of Social Economics*, 35(11), 783-808.
3. Lewis M.K. and Algaoud L.M. (2001). *Islamic Banking*. Northampton, Massachusetts, USA: Edward Elgar Publishing Ltd..
4. Iqbal Z., Mirakhor A. (2011) *An introduction to Islamic finance: theory and practice*. Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., 406 p.
5. Khan Mohsin S., Mirakhor A. *Theoretical Studies in Islamic Banking and Finance*. North Haledon, New Jersey: Islamic Publications Int., 2005. 246 p.
6. Bekkin R.I. (2008) *Islamskaya ekonomika. Kratkiy kurs*. M.: AST Vostok-Zapad, 288 s.
7. Kochmola K.V. (2007) *Islamskie finansovye instituty v mirovoy finansovoy arxitekture*. Rostov-na-Donu: RGEU "RINX", 368 s.
8. El-Gamal Mahmoud A. (2006) *Islamic finance: law, economics and practice*. Cambridge: Cambridge University press, 222 p

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

